

Науменкова С. В.

*д.е.н., професор, Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка (м. Київ), Україна;
e-mail:naumenkova.univ@gmail.com*

Міщенко В. І.

*д.е.н., професор, ДВНЗ «Університет банківської справи» (м. Київ), Україна;
e-mail:mvi25prof@gmail.com*

Міщенко С. В.

*д.е.н., доц., ДВНЗ «Університет банківської справи» (м. Київ), Україна;
e-mail:smischenko1806@gmail.com*

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ ДОСТАТНОСТІ КАПІТАЛУ БАНКІВ В УКРАЇНІ

Анотація. Розглянуто можливості застосування підходів до оцінювання достатності капіталу банків для покриття кредитних ризиків на основі дотримання рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду в умовах підвищення уразливості банківських установ в Україні. Виявлено зниження можливостей банків до покриття неочікуваних втрат за рахунок власного капіталу, що зумовлює загострення дисбалансів на рівні фінансової системи. Наголошено на необхідності посилення макропруденційних вимог щодо обмеження трансферту сукупних втрат від реалізації ризиків фінансового посередництва з банківського сектору на інші сектори економіки.

Ключові слова: капітал банку, регулятивний капітал, кореневий капітал, адекватність капіталу, кредитний ризик, стандартизований підхід, підхід на основі внутрішніх рейтингів.

Формул: 0; рис.: 4; табл.: 2; бібл.: 21

Naumenkova S.

*dr. of Sc. (Economics), professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv), Ukraine;
e-mail:naumenkova.univ@gmail.com*

Mishchenko V.

*dr. of Sc. (Economics), professor,
Banking University (Kyiv), Ukraine; e-mail:mvi25prof@gmail.com*

Mishchenko S.

*dr. of Sc. (Economics), associated professor,
Banking University (Kyiv), Ukraine; e-mail:smischenko1806@gmail.com*

MACROECONOMIC ASPECTS OF BANKS CAPITAL ADEQUACY ASSESSMENT IN UKRAINE

Abstract. The article examines the macroeconomic aspects of bank capital adequacy assessment in the context of increasing the vulnerability of the financial sector of Ukraine. The difficulties to implementation Basel capital requirements to Ukrainian banking sector are defined. The authors emphasize the “spillover bank losses effect” through the financial intermediation sector, which tends to aggravate financial imbalances. The necessity of strengthening prudential requirements is emphasized by the authors in order to prevent the emergence and spread of risks within the financial system in conditions of formation of the single regulatory area.

Keywords: bank capital, regulation capital, core capital, capital adequacy, credit risk, standardized approach (STA), internal risk-based approach (IRB).

JEL Classification: G21, G24

Formulas: 0; fig.: 4; tabl.: 2; bibl.: 21

Науменкова С. В.

*д.э.н., профессор, Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко (г. Киев), Украина
e-mail:naumenkova.univ@gmail.com*

Мищенко В. И.

*д.э.н., профессор, ГВУЗ «Университет банковского дела» (г. Киев), Украина;
e-mail:mvi25prof@gmail.com*

Мищенко С. В.

*д.э.н., доц., ГВУЗ «Университет банковского дела» (г. Киев), Украина;
e-mail:smischenko1806@gmail.com*

МАКРОЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОЦЕНКИ ДОСТАТОЧНОСТИ КАПИТАЛА БАНКОВ В УКРАИНЕ

Аннотация. Исследованы возможности применения подходов к оценке адекватности капитала банков для покрытия кредитных рисков на основе рекомендаций Базельского комитета по банковскому надзору в условиях повышения уязвимости банков в Украине. Выявлено снижение банками возможностей покрытия непредвиденных потерь за счет собственного капитала, что обуславливает обострение дисбалансов на уровне финансовой системы. Подчеркивается необходимость усиления макропруденциальных требований для ограничения трансферта совокупных потерь от реализации рисков финансового посредничества из банковского сектора на другие сектора экономики.

Ключевые слова: капитал банка, регулятивный капитал, корневой капитал, адекватность капитала, кредитный риск, стандартизированный подход, подход на основе внутренних рейтингов.

Формул: 0; рис.: 4; табл.: 2; библи.: 21

Вступ. Імплементація рекомендацій Базельського комітету щодо оцінювання адекватності капіталу банківськими установами набуває особливого значення в умовах поглиблення фінансової кризи в Україні, яка супроводжується суттєвим погіршенням фінансового стану позичальників та якості кредитних портфелів багатьох банківських установ, здороженням вартості позикового капіталу, ускладненням процедури залучення коштів підприємствами реального сектору. Через зниження якості кредитного портфеля більшість українських банківських установ зазнали суттєвих збитків, що зумовило необхідність докапіталізації банків, яка є необхідною умовою стабілізації банківської системи. Забезпечення необхідних джерел і дієвих механізмів підвищення рівня капіталізації банківської системи України є актуальним завданням подолання фінансової розбалансованості та підтримки фінансової стабільності. Регуляторна багатовекторність наглядових положень Базельського комітету зумовлює необхідність вдосконалення підходів до оцінювання достатності капіталу банків для попередження виникнення та поширення ризиків всередині фінансової системи та обмеження їх негативного впливу на економіку, що потребує розроблення та запровадження гнучкої та адаптивної макропруденційної політики.

Аналіз досліджень та постановка завдання.

Питання вибору критеріїв достатності капіталу є головним у регулятивних вимогах до капіталу банків та потребує особливої уваги в умовах перезавантаження банківського сектору України. Огляд офіційних документів МВФ, Банку міжнародних розрахунків, Базельського комітету з банківського нагляду, ЄЦБ [1–6] та ін. свідчить про те, що упродовж останніх років уточнювалися підходи до розрахунку власного капіталу та оцінки ризиків, але головний критерій і досі залишається незмінним – достатність капіталу залежить від рівня ризику банківських втрат.

Необхідність посилення регулятивних вимог до капіталу банків відповідає спрямованості змісту ОП 19 «Основних принципів ефективного банківського нагляду»

(«Достатність капіталу»), а саме: вимоги до капіталу банків повинні відображати взяті на себе банком ризики в контексті ринкових та макроекономічних умов [1].

Зауважимо, що підтримання нормативних значень достатності капіталу більшістю банками в Україні розглядається як важливий орієнтир фінансової стабільності та сталого розвитку, що відображено у р. III – «Бачення майбутнього» Комплексної Програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року» [7, с. 7]. У Звіті про фінансову стабільність ризик достатності капіталу, поряд з кредитним, валютним, ліквідності, прибутковості, юридичним, віднесено до переліку ризиків, які виникають безпосередньо у банківському секторі і можуть порушити стабільність фінансової системи України [8].

Підвищення рівня достатності капіталу не є лише внутрішньобанківською проблемою, яка зумовлює потребу у докапіталізації та запровадженні більш досконалих систем моніторингу і управління ризиками банків [9, с. 55 – 59; 10, с. 55 – 65; 11, с. 40 – 42; 12, с. 142 – 150]. В умовах підвищення уразливості банківських установ України підтримання достатності капіталу банків набуває певного макроекономічного забарвлення через збільшення сукупних суспільних витрат на відновлення стійкості банківського сектору, що зумовлює перехід до макропруденційного регулювання для обмеження поширення ризиків всередині фінансової системи та протидії впливу системних загроз [13, с. 62 – 67; 14, с. 65 – 67;].

Інтенсивність регуляторного нагляду на основі поглиблення пруденційних підходів залежить від оцінки внутрішньої системи управління ризиками і капіталом банків та інших фінансових організацій, що безпосередньо впливає на стійкість фінансового сектору. В умовах української практики одним з першочергових завдань є знаходження певного компромісу в оцінках агрегованих ризиків, зумовленим специфікою банківської діяльності, та рівнем надійності, який забезпечується банківським капіталом.

Особливої уваги потребує оцінювання достатності капіталу системно важливих банків в Україні, котрі мають високий рівень левереджу та низьку рентабельність, ризик банкрутства яких загрожує руйнуванню фінансової системи з потенційно негативними наслідками для реальної економіки в цілому [15].

Таким чином потреба в оцінюванні достатності капіталу банківських установ в Україні з урахуванням макроекономічних умов та можливих наслідків для економіки зумовлена необхідністю визначення здатності банків покривати сукупні збитки для уникнення дефолту без сторонньої допомоги та зайвого навантаження на фінансову систему [16], спричиненого пошуком додаткових джерел для їх докапіталізації, виведення неплатоспроможних банків з ринку, захисту інтересів вкладників. Вирішення цих завдань потребує посилення механізмів координації монетарної та бюджетної політики в контексті відновлення стійкості фінансової системи в Україні [17, с. 425 – 426; 18, с. 85 – 87].

Метою статті є визначення особливостей застосування підходів до оцінювання достатності капіталу банків для покриття кредитних ризиків на основі дотримання рекомендацій Базельського комітету в умовах підвищення уразливості банківських установ в Україні.

Результати дослідження.

Національним банком України продовжено впровадження нових вимог до капіталу відповідно до рекомендацій Базельського комітету з питань банківського нагляду та законодавства ЄС, що сприймається як відповідь на наслідки глобальної фінансової кризи. Оцінювання достатності банківського капіталу здійснюється на основі запровадження Базельських стандартів, спрямованих на підвищення стійкості фінансової системи шляхом покращення якості капіталу, а також вдосконалення підходів до оцінки наявних і потенційних ризиків (*risk based supervision*).

Оновлення підходів до оцінювання достатності капіталу банків в Україні на основі дотримання рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду доцільно розглядати в площині: 1) посилення вимог до капіталу банків; 2) вдосконалення підходів до розрахунку зважених за ризиком активів.

За результатами діагностичного обстеження 60 найбільших банків в Україні, на які припадає 98% активів банківської системи, виявлено, що майже дві третини з них, а саме – 39 банків, потребували докапіталізації (табл. 1).

Таблиця 1

Результати діагностики банків в Україні

Кількість банків	Дати проведення діагностики		
	01.04.2015	01.01.2016	01.04.2016
Завершили діагностику	20	19	21
Не потребували докапіталізації за результатами діагностики	4	7	10
Надали програми докапіталізації /плани реструктуризації	16	12	11
Виконали Програми/Плани у повному обсязі	8	3	1

Джерело: за даними НБУ станом на 26.04.2017 р.

Упродовж останніх років, відбулося суттєве зменшення регулятивного капіталу банків: з 204,97 млн. грн. станом на кінець 2013 р., коли регулятивний капітал сягав найбільшого значення, до 99,03 млн. грн. на кінець 1 кварталу 2017 р. (рис. 1). За визначенням НБУ, регулятивний капітал є одним з найважливіших показників діяльності банків, «основним призначенням якого є покриття негативних наслідків різноманітних ризиків, які банки беруть на себе в процесі своєї діяльності, та забезпечення захисту вкладів, фінансової стійкості й стабільної діяльності банків» [19].

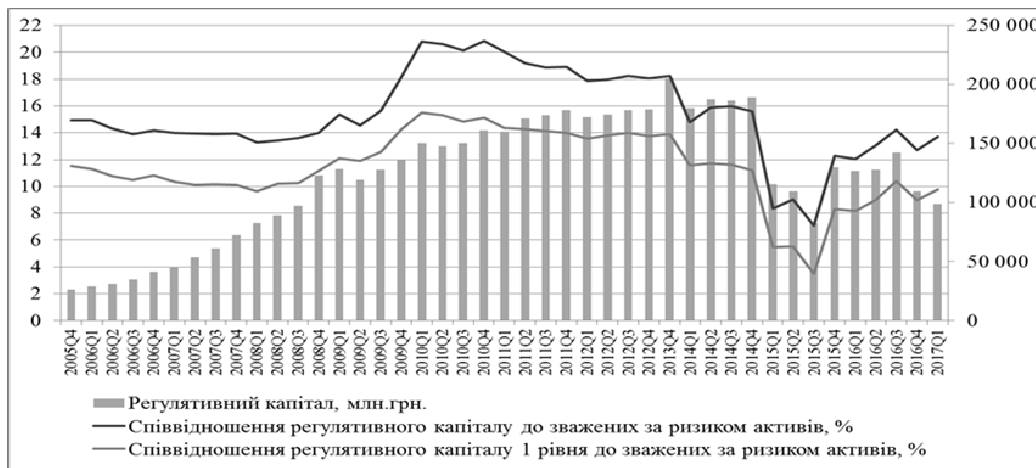

Рис. 1. Регулятивний капітал та достатність капіталу банків в Україні у 2005 – 2017 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними: Financial Soundness Indicators [10].

Серед Індикаторів фінансової стійкості МВФ [20] для депозитних корпорацій достатність капіталу банків характеризують такі показники: співвідношення регулятивного капіталу до зважених за ризиком активів та співвідношення регулятивного капіталу 1-го рівня до зважених за ризиком активів, значення яких у 2005–2017 рр. представлено на рис. 1. За інформацією НБУ, достатність капіталу банків в Україні упродовж 2016–2017 рр. знаходилася на рівні 12–14% при нормативному значенні показника 10%.

Виникає питання стосовно того, чи існує ризик переміщення частини втрат(збитків) з банківського сектору на інші сектори економіки? Так, результати аналізу свідчать про те, що сумарні активи банків в Україні за період 2007 – 2016 рр. збільшилися у 2,09 рази, водночас регулятивний капітал – у 1,45, регулятивний капітал 1-го рівня – 1,48 рази при суттєвому погіршенні якості кредитних портфелів багатьох банків.

В умовах підвищення уразливості банківського сектору України оцінювання достатності капіталу банків набуває певного макроекономічного забарвлення, беручи до

уваги сукупні суспільні витрати на подолання наслідків фінансової кризи, покриття втрат та відновлення стійкості банківського сектору, які за приблизними оцінками становлять майже 38% ВВП (у т. ч. 14% фіскальних втрат). Основними складовими витрат є прямі державні витрати та втрати приватного сектору, а також опосередковані втрати економіки, пов'язані з порушенням функції фінансового посередництва.

Так, держава витратила на поповнення капіталу Приватбанку еквівалент майже 5% ВВП. Сукупну додаткову потребу в капіталі Ощадбанку та Укресімбанку за результатами діагностики 2015 р. визначено у 20,8 млрд. грн. Проте оцінка банками кредитного ризику на початку 2017 р. засвідчила, що зазначені фінансові установи потребують додатково ще 10,1 млрд. грн. капіталу [8, с. 26]. За оцінками НБУ, у червні 2017 р. ризик достатності капіталу знизився після націоналізації Приватбанку, а також докапіталізації інших державних банків.

Про загострення дисбалансів у банківському секторі свідчить аналіз динаміки таких показників, як сума недіючих кредитів по відношенню до номінального ВВП; регулятивного капіталу до номінального ВВП та регулятивного капіталу 1-го рівня до номінального ВВП. Аналіз значень таких показників, як відношення сумарного обсягу непрацюючих кредитів до номінального ВВП та відношення сумарного регулятивного капіталу банків в Україні до номінального ВВП за період 2008–2016 рр. свідчить про суттєве зниження готовності банків до покриття неочікуваних втрат від реалізації ризиків фінансового посередництва за рахунок власного капіталу, починаючи з 2013 р. Так, значення показника відношення непрацюючих кредитів до номінального ВВП на кінець 2016 р. збільшилося до 12,86%, в той час як значення показників: відношення регулятивного капіталу до номінального ВВП та регулятивного капіталу 1-го рівня до номінального ВВП, навпаки, зменшилися до 4,40 і 3,25%, відповідно (рис. 2). Це свідчить про існування ризику переміщення частини втрат банків від реалізації непокритих ризиків з банківського на інші сектори економіки, починаючи з 2013 року (рис. 2).

За результатами попередніх досліджень ми дійшли висновку про необхідність подальшого розвитку наглядово-координаційних інститутів фінансового сектору та узгодження макро-, мікропруденційної, грошово-кредитної й бюджетно-податкової політик на основі створення наскрізної системи моніторингу за джерелами можливого виникнення й каналами поширення ризиків [13, с. 71].

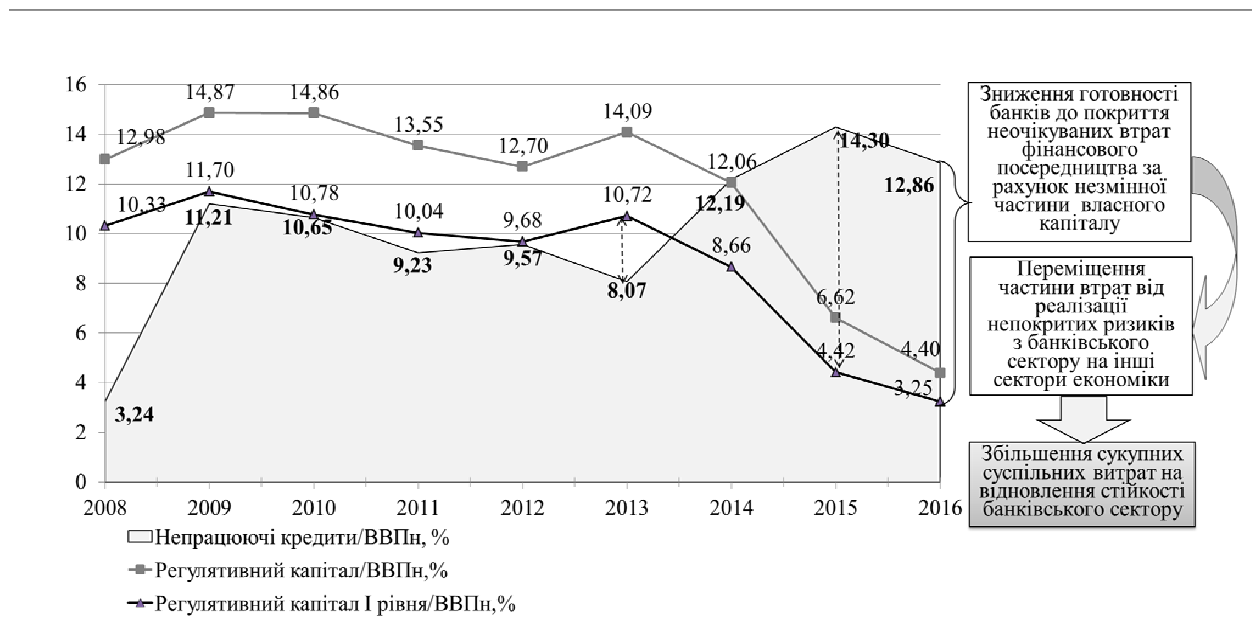

Рис. 2. Існування ризику переміщення частини втрат з банківського сектору на інші сектори економіки
Джерело: побудовано авторами

Посилення вимог до структури капіталу банків в Україні відповідно до рекомендацій Базельського комітету та законодавства ЄС представлено на рис.1. Якісна структура капіталу банків поступово наближується до міжнародної практики, узгоджуючись з рекомендаціями Базеля III щодо співвідношення між мінімальними розмірами капіталу 1-го та 2-го рівнів (рис. 3). Так, відповідно до «Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» [19] значення нормативу достатності основного капіталу (H3) підвищено до 7% з 1 січня 2019 р. при збереженні значення нормативу достатності капіталу (H2) для діючих банків на рівні 10%.

З метою розрахунку реального розміру регулятивного капіталу банки зобов'язані визначати розмір кредитного ризику за новими вимогами, відповідно до Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями, затвердженого постановою Правління НБУ від 30 червня 2016 р. № 351 [21]. Відповідно до цього Положення, банк під час розрахунку регулятивного капіталу зменшує на величину непокритого кредитного ризику прибуток банку.

Термін «обсяг кредитного ризику» є еквівалентом пруденційних резервів, що їх розраховують на основі визначених НБУ правил. Таке правило ґрунтується на принципі 18 «Проблемні активи, відрахування та резерви» Основних принципів ефективного банківського нагляду, а саме: наглядовий орган має переконатися, що створені банками резерви за МСФЗ є достатніми з точки зору банківського нагляду та повністю відповідають очікуваному збиткам. В іншому випадку регулятор має вимагати підвищити відрахування до резервів або скоригувати капітал [8, с. 42].

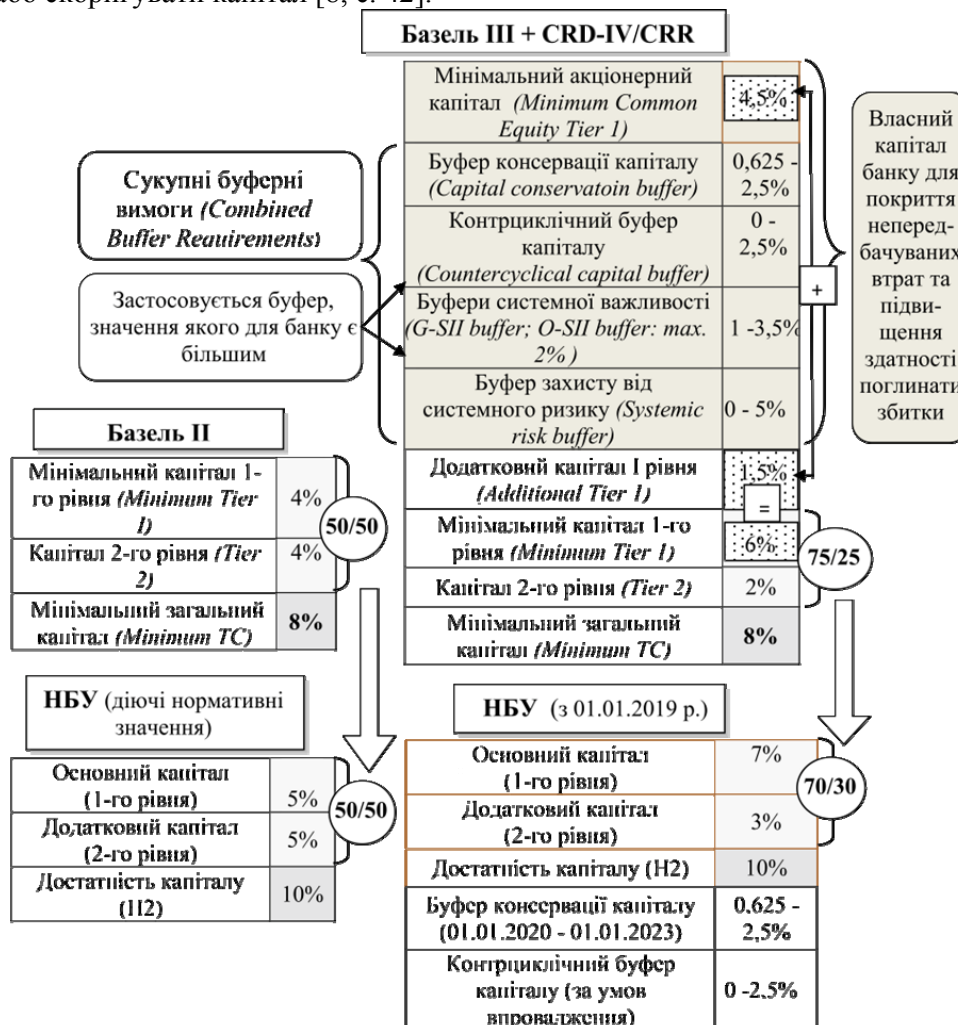

Рис. 3. Посилення вимог до структури капіталу банків в Україні відповідно до рекомендацій Базельського комітету та законодавства ЄС

Джерело: побудовано авторами за інформацією БКБН, НБУ

Доцільно звернути увагу, що відповідно до Базеля III [3] розмір капіталу 1 рівня, призначеного для абсорбції системних шоків, розширено на основі запровадження буферів капіталу, до переліку яких належать такі:

- буфер консервації капіталу (*Capital Conservation Buffer*): є обов'язковим для банків і формується ними на основі введення обмежень на розподіл прибутку, а саме щодо виплати дивідендів і бонусів;

- контрциклічний буфер (*Countercyclical Capital Buffer*): вводить регулятор для забезпечення від проциклічних тенденцій у періоди підвищеної кредитної активності; належить до переліку макропруденційних інструментів зі змінними характеристиками;

- буфер системної важливості – для глобальних системно важливих інститутів (*Global Systemically Important institutions: G-SII Buffer*) та інших системно важливих інститутів (*Other Systemically Important Institution: O-SII Buffer*) – застосовуються для банків, віднесених до категорії інших системно важливих фінансових інститутів;

- буфер захисту від системного ризику (*Systemic Risk Buffer*) – застосовується регулятором для захисту від нециклічного системного та макропруденційного ризиків.

В Україні передбачено формування банками буферу запасу (консервації) капіталу з 1 січня 2020 р. у розмірі 0,625% з поступовим збільшенням його значення до 2,5% до 01 січня 2023 р., та контрциклічного буферу, використання якого встановлюється за рішенням Правління НБУ в разі значної кредитної активності банків із урахуванням ризиків, пов'язаних із надмірним зростанням кредитування [19]. Для системно важливих банків розмір буфера системної важливості встановлюється на рівні на рівні 1, 1,5 та 2% залежно від розміру показника системної важливості банку [15].

На наш погляд, особливої уваги для української банківської практики заслуговує застосування буферу захисту від системного ризику, призначенням якого є мінімізація можливих втрат від довгострокового нециклічного системного та макропруденційного ризиків, який за визначенням відповідно до CRD-IV постає як ризик руйнування фінансової системи з потенційно негативними наслідками для реальної економіки в цілому [5, 6]. Але практичні аспекти запровадження цього буфера в країнах, які не є членами ЄС, потребують уточнення відповідно до мети, завдань і сфери застосування макропруденційних інструментів, перелік яких для країн з нестійкими економіками є доволі обмеженим.

Зауважимо, що посилення нормативних вимог до оцінювання ризиків, насамперед, кредитних, відбувається в умовах суттєвого погіршення якості кредитних портфелів: співвідношення непрацюючих кредитів до сукупних валових кредитів вже перевищує 55%. Водночас частка непрацюючих кредитів у 20 найбільших груп позичальників станом на 01.04.2017 р. становила 75%, що значно вище від середнього по системі [8, с. 24].

Не зупиняючись детально на розбіжностях у визначенні термінів, які використовуються у документах МВФ, БКБН, МСФЗ, звернемо увагу на те, що МВФ використовує власне визначення поняття «непрацюючі кредити» (*NPL – Nonperforming loans*) для підвищення міжнародної співставності статистичних даних [20].

НБУ передбачає ідентичність понять «дефолтний» та «непрацюючий» актив [21]. Так, банк визнає дефолт боржника/контрагента та визначає його клас не вище 10 (для боржників – юридичних осіб) та не вище 5 (для інших боржників) за настання однієї або обох із таких подій:

- 1) боржник (крім іншого банку) прострочив погашення боргу перед банком більш ніж на 90 календарних днів. Банк–боржник/контрагент прострочив погашення боргу/не виконав вимогу банку більш ніж на 30 календарних днів;

- 2) боржник не спроможний забезпечити в повному обсязі виконання зобов'язань перед банком в установленій договором строк без застосування банком процедури звернення стягнення на забезпечення.

Повна гармонізація зі стандартами ЄС відбудеться після переходу банків в Україні на стандарти звітності IFRS 9.

На нашу думку, розрахунок зважених за кредитних ризиком активів при оцінюванні достатності регулятивного капіталу банку заслуговує особливої уваги. На рис. 4 представлено існуючі підходи до розрахунку зважених за кредитних ризиком активів при оцінюванні достатності регулятивного капіталу банку відповідно до рекомендацій Базельського комітету: стандартизований та підхід на основі внутрішніх рейтингів (базовий та вдосконалений).

Визначення достатності капіталу на основі застосування підходу внутрішніх кредитних рейтингів позичальників, безумовно, є більш точним та базується на концепції розрахунку непередбачуваних (неочікуваних) втрат. Що являють собою непередбачувані втрати? Як свідчить банківська практика, очікувані (прогнозовані) втрати є складовою банківського бізнесу, що безпосередньо регулюється банківською організацією через механізм ціноутворення на банківські продукти (послуги). Але реальні втрати можуть перевищувати середній очікуваний розмір, призводячи до виникнення непередбачуваних (неочікуваних) втрат за банківськими операціями. Основним джерелом покриття непередбачуваних втрат є власні кошти (капітал) банку. Важливим завданням як регулятора, так і банківських установ, є підтримка належного рівня надійності банку за рахунок власного капіталу.

Основними компонентами для розрахунку непередбачуваних (неочікуваних) втрат є такі:

- експозиція під ризиком експозиція під ризиком (EAD) – компонент (коефіцієнт) розрахунку, що відповідає боргу за активом, який перебуває під ризиком дефолту боржника/контрагента;

- імовірність дефолту (PD) – компонент (коефіцієнт) розрахунку, що відображає ймовірність припинення виконання боржником/контрагентом своїх зобов'язань;

- втрати в разі дефолту (LGD) – компонент (коефіцієнт) розрахунку, що відображає рівень втрат (збитків) унаслідок дефолту боржника/контрагента (у % від суми кредитної вимоги) (рис.4).

Відповідно до пруденційного підходу, дефолт визнається за боржником за умов настання однієї з таких подій:

- термін прострочення платежів за зобов'язаннями перевищують 90 днів;
- низька ймовірність виконання зобов'язань у повному обсязі без реалізації забезпечення.

В умовах українського банківського сектору для більшості банків перехід до застосування поглибленого підходу до розрахунку достатності капіталу для покриття кредитних ризиків потребує дотримання таких вимог, як:

- наявність власної методики розрахунку довгострокової середньої ймовірності дефолту (PD) протягом повного економічного циклу;

- наявність даних про дефолти принаймні за 5 попередніх років;

- оновлення рейтингів не менш ніж 1 раз на рік;

- наявність даних про LGD та EAD принаймні за 7 попередніх років за корпоративними, державними та міжбанківськими кредитами та 5 років – за роздрібними кредитами;

- необхідність коригування даних, отриманих в межах застосування регулятивних моделей, відповідно до вимог IFRS 9.

Розробка власних моделей для більш точної оцінки можливих втрат ускладнено для банків з невеликим обсягом даних, що залежить від масштабів діяльності кредитної організації, а також потребує наявності статистично значущого проміжку часу для отримання історичних даних про дефолти позичальників. У даному випадку використання узагальнених моделей, запропонованих регуляторами, консалтинговими фірмами і т. ін., може призвести до помилок в розрахунках.

Стандартизований підхід, на відміну від підходу внутрішніх рейтингів, є традиційним для української банківської практики і більш поширеним. Для розрахунку адекватності регулятивного капіталу банку на основі застосування стандартизованого підходу його активи

поділяються на групи за ступенем ризику та підсумовуються з урахуванням відповідних коефіцієнтів зважування для основних груп активів, які визначає НБУ.

Відповідно до положень Базеля II, при застосуванні стандартизованого підходу вагові коефіцієнти встановлено для таких груп: держави та їх центральні банки (група 1), державні підприємства (2), банки (4), фінансові компанії (5), корпорації (5). В окремі групи виділено ризики за операціями з нерухомістю (групи 7–9), простроченими кредитами (10), позабалансовими зобов'язаннями (13). До групи підвищеного ризику (11) – з ваговим коефіцієнтом зважування 150% і вище – віднесено вимоги до держав, державних підприємств, банків і фінансових компаній, що мають рейтинг, нижчий В–. Сек'юритизаційні транші, що мають рейтинг між ВВ+ та ВВ–, отримали найвищий ваговий коефіцієнт: 350% (табл. 2).

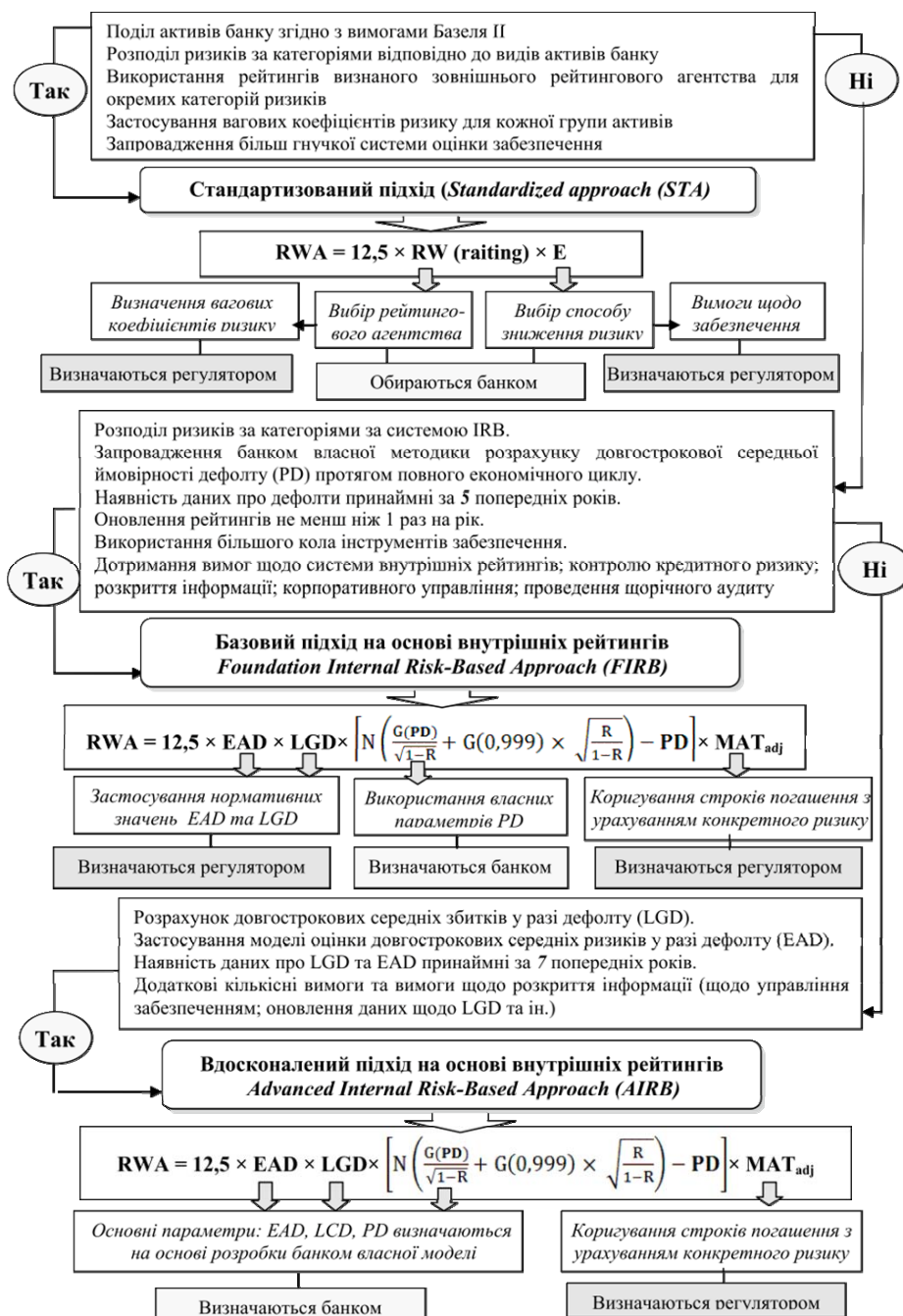

Рис. 4. Підходи до розрахунку зважених за кредитних ризиком активів при оцінюванні достатності регулятивного капіталу банку відповідно до рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду

Джерело: побудовано авторами

Таблиця 2

Вагові коефіцієнти ризику для визначення достатності капіталу на основі стандартизованого підходу відповідно до положень Базеля II

1. Вимоги до держав та їх центральних банків (Claims on sovereigns):						
Кредитний рейтинг (Standard & Poor's)	AAA- / AA-	A+ / A-	BBB+ / BBB-	BB+ / B-	Нижче B-	Без рейтингу
Ваговий коефіцієнт ризику, %	0	20	50	100	150	100
Рейтинг ризику експортних кредитних агентств ЕСА (Export Credit Agreements)	0 – 1	2	3	4 – 6	7	
Ваговий коефіцієнт ризику, %	0	20	50	100	150	
2. Вимоги до державних підприємств та організацій, що не відносяться до центрального уряду (Claims on non-central government public sector entities – PSE):						
Вагові коефіцієнти ризику обираються з застосуванням 1 або 2 варіанта вимог для банків. Варіант 2 застосовується без використання режиму для короткострокових вимог.						
3. Вимоги до міжнародних банків розвитку (Claims on multilateral development banks – MDB)						
Ваговий коефіцієнт ризику встановлений на рівні 0 % ¹						
4. Вимоги до банків (Claims on banks)						
<i>1 варіант:</i> на основі застосування зовнішнього кредитного рейтингу країни, резидентом якої є банк						
Кредитний рейтинг суверена (держави)	AAA – / AA-	A+ / A-	BBB+ / BBB-	BB+ / B-	Нижче B-	Без рейтингу
Ваговий коефіцієнт ризику, %	20	50	100	100	150	100
<i>2 варіант:</i> на основі застосування зовнішнього кредитного рейтингу банку						
Кредитний рейтинг банку	AAA – / AA-	A+ / A-	BBB+ / BBB-	BB+ / B-	Нижче B-	Без рейтингу
Ваговий коефіцієнт ризику, %	20	50	50	100	150	50
Ваговий коефіцієнт ризику для короткострокових (до 90 днів) вимог до банків, %	20	20	20	50	150	20
5. Вимоги до фінансових компаній, що спеціалізуються на операціях з цінними паперами (Claims on securities firms)						
Вагові коефіцієнти ризику обираються за умов запровадження для цих компаній рекомендацій Базеля II, із застосуванням 1 або 2 варіанта для вимог до банків. За відсутності застосовуються правила, що встановлені для вимог до корпорацій						
6. Вимоги до корпорацій (Claims on corporates)						
Кредитний рейтинг	AAA – / AA-	A+ / A-	BBB+ / BB-	Нижче BB-		Без рейтингу
Ваговий коефіцієнт ризику, %	20	50	100	150		100
7. Вимоги, що включені до регулятивних роздрібних портфелів (Claims included in the regulatory retail portfolios)						
Ваговий коефіцієнт ризику: 75% (крім прострочених кредитів)						
8. Вимоги, забезпечені житловою нерухомістю (Claims secured by residential property)						
Ваговий коефіцієнт ризику: 35% (може бути збільшений органами нагляду за умов порушення пруденційних вимог)						
9. Вимоги, забезпечені комерційною нерухомістю (Claims secured by commercial property)						
Ваговий коефіцієнт ризику: 100%						

10. Прострочені кредити (Past due loans)
<p>Вагові коефіцієнти ризику: для незабезпеченої частини кредиту, простроченої понад 90 днів:</p> <ul style="list-style-type: none"> - спеціальні резерви менше 20% непогашеної суми кредиту – 150%, - спеціальні резерви не менше 20% непогашеної суми кредиту – 100%, - спеціальні резерви не менше 50% непогашеної суми кредиту – 100% (50%²); <p>для повністю забезпечених кредитів:</p> <ul style="list-style-type: none"> - форма забезпечення є неприйнятною та спеціальні резерви становлять 15% непогашеної суми кредиту: 100%; – для іпотечних кредитів, забезпечених житловою нерухомістю, прострочених понад 90 днів³: 100%, - спеціальні резерви не менше 20% непогашеної суми кредиту, простроченого понад 90 днів⁴: 50%⁵
11. Категорії підвищеного ризику (Higher-risk categories)
<p>Вагові коефіцієнти ризику:</p> <ul style="list-style-type: none"> - вимоги до держав, PSE, банків і фінансових компаній, що мають рейтинг, нижчий В–: 150% і вище; - вимоги до корпорацій, що мають рейтинг, нижчий ВВ–: 150% і вище; - прострочені кредити⁶: 150% і вище; - сек'юритизаційні транші, що мають рейтинг між ВВ+ та ВВ–: 350%.
12. Інші активи (Other assets)
<p>Ваговий коефіцієнт ризику: 100%⁷.</p>
13. Позабалансові зобов'язання (Off-balance sheet items)
<p>Конвертуються у кредитні ризики з використанням коефіцієнта кредитної конверсії (CCF)⁸ Вагові коефіцієнти ризику: 0, 20, 50, 100%⁹.</p>

¹ Для МБПП (IBRD), МФК (IFC), Азіатського банку розвитку (ADB), Африканського банку розвитку (AfDB), ЕБРР (EBRD), Міжамериканського банку розвитку (IADB), Європейського інвестиційного банку (EIB), Європейського інвестиційного фонду (EIF), Північного інвестиційного банку (NDB), Карибського банку розвитку (CDB), Ісламського банку розвитку (IDB), Банку розвитку Ради Європи (CEDB).

^{2,5} Може бути понижений на розсуд наглядових органів до 50%.

^{3,4} За вирахуванням спеціальних резервів.

⁶ Відповідно до п.75 [2]

⁷ Ризики сек'юритизації розглядаються окремо.

⁸ CCF можна розглядати як ймовірність перетворення позабалансового зобов'язання у балансовий актив (Прим. авт.)

⁹ Відповідно до п.82 – 89 [2]

Джерело: складено авторами за інформацією БКБН [2]

Зауважимо, що міжнародне рейтингове агентство S&P у травні 2017 р. підтвердило довгостроковий суверенний рейтинг України (у національній та іноземній валютах) на рівні "В–". Отримання суверенного рейтингу країни нижче "В–", підвищує коефіцієнт ризику до 150% при розрахунку достатності капіталу банків (табл. 2). На це потрібно звертати увагу при оцінюванні достатності капіталу банками та іншими фінансовими установами (фінансовими компаніями, пенсійними та інвестиційними фондами) в Україні, які здійснюють операції з державними цінними паперами або утримують їх у своїх портфелях. Крім того, оцінювання вимог до банків, які не мають зовнішнього кредитного рейтингу, а використовують показники зовнішнього кредитного рейтингу країни, буде узгоджуватися з його резидентністю.

В окрему групу при розрахунку достатності капіталу виділено прострочені кредити (понад 90 днів), вагові коефіцієнти ризику за якими залежать від форми та рівня забезпечення (табл. 2).

На нашу думку, також особливої уваги заслуговують питання щодо можливого застосування підвищених коефіцієнтів ризику за угодами з цінними паперами в іноземній валюті залежно від виду угод, депозитарія, який засвідчує права на цінні папери. Також

зміни у банківському регулюванні щодо достатності капіталу банків на покриття ризиків можуть бути також спрямовані на уточнення складу регуляторного роздрібного портфеля (для вимог, які передбачають оцінювання з застосуванням портфельного підходу (для однорідних позик).

Висновки. Оцінювання достатності капіталу банків в Україні доцільно здійснювати на основі застосування макропруденційних підходів, спрямованих не лише на підтримання стійкості банківських установ, але і попередження переміщення (трансферу) можливих втрат від реалізації ризиків фінансового посередництва з банківського сектору до інших секторів економіки. Регуляторні вимоги щодо оцінки достатності капіталу повинні поширюватися на інші фінансові установи та базуватися на загально визначених принципах.

Оцінювання достатності капіталу на основі стандартизованого підходу, є традиційним для українського банківського сектору, але потребує вдосконалення відповідно до рекомендацій Базельського комітету в частині уточнення вагових коефіцієнтів ризику відповідно до груп активів та убезпечення від появи регуляторного арбітражу в умовах формування єдиного регуляторного поля.

Використання підходу внутрішніх рейтингів (базового та вдосконаленого) для більш точної оцінки достатності капіталу ускладнено для невеликих за масштабами діяльності банків та кредитних установ. Крім того, вдосконалий підхід відповідно до рекомендацій Базельського комітету, як правило, запроваджується в банках та країнах, з рейтингом, не нижче А–, та потребує регулярної перевірки ефективності їх використання.

Результати проведеного дослідження свідчать про суттєве зниження готовності банків до покриття втрат за рахунок власного капіталу, починаючи з 2013 р. Це свідчить про можливість переміщення частини втрат від реалізації непокритих ризиків з сектору депозитних корпорацій на інші сектори економіки, що призводить до загострення дисбалансів на рівні фінансової системи, порушення взаємозв'язків між фінансовою системою та усією економікою.

Література

1. Core Principles for Effective Banking Supervision [Electronic resource] // Bank for International Settlements. – 2012. – 79 p. – Available at: <http://www.bis.org/publ/bcbs230.pdf>.
2. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standard. A Revised Framework [Electronic resource]. – 2005. – 272 p. – Available at: <http://www.bis.org/publ/bcbs118.pdf>.
3. Basel III: A Global Regulatory Framework for More Resilient Banks and Banking Systems [Electronic resource]. – 2010. – 69 p. – Available at: <http://www.bis.org/publ/bcbs189.pdf>.
4. Global Systemically Important Banks: Updated Assessment Methodology and the Higher Loss Absorbency Requirement [Electronic resource]. – 2013. – 20 p. – Available at: <http://www.bis.org/publ/bcbs255.pdf>.
5. Regulation (EU) No 575/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on prudential requirements for credit institutions and investment firms and amending Regulation (EU) No 648/2012 [Electronic resource]. – Available at: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2013.176.01.0001.01.ENG&toc=OJ:L:2013:176:TOC.
6. Directive of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of credit institutions and investment firms, amending Directive 2002/87/EC and repealing Directives 2006/48/EC and 2006/49/EC [Electronic resource]. – Available at: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2013.176.01.0338.01.ENG&toc=OJ:L:2013:176:TOC.
7. Комплексна Програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0391500-15>.
8. Звіт про фінансову стабільність [Електронний ресурс]. – 2017. – Випуск 3 (Червень). – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=32236491.
9. Ghosh, A. Managing Risks in Commercial and Retail Banking [Text] / Amalendu Ghosh. – John Wiley & Sons, Inc., 2012. – 480 с.
10. Key Aspects of Macroprudential Policy [Electronic resource] / IMF. – 2013. – 61 p. – Available at: <http://www.imf.org/external/np/pp/eng/2013/061013B.pdf>.
11. Науменкова, С. В. Базель I, II, III: розвиток підходів для зміцнення регуляторної основи [Електронний ресурс] / С. В. Науменкова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2015. – № 12 (177). – С. 39–48. – Режим доступу: http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2016/04/177_5-1.pdf.
12. Docherty, A. Better Banking: Understanding and Addressing the Failures in Risk Management, Governance and Regulation [Text] / Adrian Docherty, Frank Viort. – John Wiley & Sons, Inc., 2013. – 376 с.
13. Науменкова, С. В. Макропруденційні інструменти в механізмі забезпечення фінансової стабільності [Текст] / С. В. Науменкова, В. І. Міщенко // Фінанси України. – 2015. – № 10. – С. 53–76. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2015_10_5.
14. Науменкова, С. В. Підходи до вибору інструментів захисту від системних ризиків [Текст] / С. В. Науменкова // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2017 – № 1 (22). – С. 60–70.

15. Про затвердження Положення про порядок визначення системно важливих банків [Електронний ресурс] : постанова Правління Національного банку України від 25.12.2014 року № 863. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0863500-14/print1473440872558320>.

16. Обґрунтування методичних підходів до оцінки стійкості фінансової системи [Текст] : Інформаційно-аналітичні матеріали. Вип. 6. – К. : Центр наукових досліджень НБУ, 2006. – 162 с.

17. Міщенко, В. І. Розвиток механізмів координації монетарної та бюджетної політики в контексті подолання наслідків банківської кризи [Текст] / В. І. Міщенко, С. В. Міщенко // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2017. – № 1 (22). – С. 423–431.

18. Ефективність та конкурентоспроможність банківської системи України [Текст] / за ред. Г. Т. Карчевої, Т. С. Смовженко. – К. : УБС, 2016. – 286 с.

19. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс] : постанова Правління Національного банку України від 28 серпня 2001 року № 368. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01/print1463312186541489>.

20. Financial Soundness Indicators [Electronic resource]. – Available at: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44575.

21. Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями [Електронний ресурс] : постанова Правління Національного банку України від 30 червня 2016 року № 351. – Режим доступу: <https://www.bank.gov.ua/document/download?docId=33378802>.

Стаття надійшла до редакції 29.08.2017

©Науменкова С. В.,

Міщенко В. І., Міщенко С. В.

References

1. Core Principles for Effective Banking Supervision. *Bank for International Settlements*. (2012). Available at: <http://www.bis.org/publ/bcbs230.pdf>

2. *International Convergence of Capital Measurement and Capital Standard. A Revised Framework*. (2005). Available at: <http://www.bis.org/publ/bcbs118.pdf>

3. *Basel III: A Global Regulatory Framework for More Resilient Banks and Banking Systems*. (2010). Available at: <http://www.bis.org/publ/bcbs189.pdf>

4. *Global Systemically Important Banks: Updated Assessment Methodology and the Higher Loss Absorbency Requirement*. (2013). Available at: <http://www.bis.org/publ/bcbs255.pdf>.

5. *Regulation (EU) No 575/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on prudential requirements for credit institutions and investment firms and amending Regulation (EU) No 648/2012*. Available at: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2013.176.01.0001.01.ENG&toc=OJ:L:2013:176:TOC

6. *Directive of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of credit institutions and investment firms, amending Directive 2002/87/EC and repealing Directives 2006/48/EC and 2006/49/EC*. Available at: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2013.176.01.0338.01.ENG&toc=OJ:L:2013:176:TOC

7. *Kompleksna Prohrama rozvytku finansovoho sektoru Ukrainy do 2020 roku*. Available at: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=43401314>

8. *Zvit pro finansovu stabilnist*. (2017). Available at: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=32236491

9. Ghosh, A. (2012). *Managing Risks in Commercial and Retail Banking*. John Wiley & Sons, Inc.

10. *Key Aspects of Macprudential Policy* (2013). Available at: <http://www.imf.org/external/np/pp/eng/2013/061013B.pdf>

11. Naumenkova, S. (2015). BASEL I, II, III: Rozvytok pidkhodiv dlia zmitsnennia rehuliatornoj osnovy. *Visnyk Kyivskoho Natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenko. Ekonomika*, 12(177), 39–48.

12. Docherty, A., & Viort, F. (2013). *Better Banking: Understanding and Addressing the Failures in Risk Management, Governance and Regulation*. John Wiley & Sons, Inc.

13. Naumenkova, S., & Mishchenko, V. (2015). Makroprudentsiini instrumenty v mekhanizmi zabezpechennia finansovoi stabilnosti. *Finansy Ukrainy*, 10, 53–76. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2015_10_5

14. Naumenkova, S. (2017). Pidkhody do vyboru instrumentiv zakhystu vid systemnykh ryzykiv. *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky*, 1(22), 60–70.

15. Postanova Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy. (2014, December). *Pro zatverdzhennia polozhennia pro vysnachennia systemno vazhlyvykh bankiv*. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0863500-14/print1473440872558320>

16. *Obgruntuvannya metodychnykh pidkhodiv do otsinky stiiikosti finansovoi systemy*, 6. (2006). Kyiv: Tsentr naukovykh doslidzhen NBU.

17. Mishchenko, V. I. & Mishchenko, S. V. (2017). Rozvytok mekhanizmiv koordynatsii monetarnoi ta biudzhetoj polityky v konteksti podolannia naslidkiv bankivskoi kryzy. *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky*, 1(22), 423–431.

18. Karcheva, H. T., & Smovshenko, T. S. (Eds.). (2016). *Efektivnist ta konkurentospromozhnist bankivskoi systemy Ukrainy*. Kyiv: UBS.

19. Postanova Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy. (2001, August). *Pro zatverdzhennia Instruksii pro poriadok rehuliuвання diialnist bankiv v Ukraini*. Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01/print1463312186541489>

20. *Financial Soundness Indicators*. Available at: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44575

21. Postanova Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy. (2016, June). *Pro zatverdzhennia polozhennia pro vyznachennia bankamy Ukrainy rozmiry kredytnoho ryzyku za aktyvnymy bankivskymy operatsiamy*. Available at: <http://www.bank.gov.ua/document/download?docId=33378802>

Received 29.08.2017

©Naumenkova S.,

Mishchenko V., Mishchenko S.